

פרשת ויקהל

יום השבת

ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לה' כל העשה בו מלאכה יומת: (שמות לה, ב)

מי שאינו יודע מתי השבת

(שבת סט, ב) אמר רב הונא היה מהלך במדבר ואינו יודע אימתי שבת, מונה ששה ימים ומשמר יום אחד, חייא בר רב אומר משמר יום אחד ומונה ששה, במאי קמיפלגי מר סבר כבריייתו של עולם ומר סבר כאדם הראשון. ואמרינן התם שכל יום ויום עושה לו פרנסתו, ואפילו ההוא יומא, וההוא יומא מינכר ליה בקידושא ואבדלתא. פרש"י לזכרון בעלמא, שיהא לו שם יום חלוק משאר ימים, ולא תשתכח שבת ממנו. (עי' לקמן שיטת הרדב"ז ורבינו בחיי דהוי דאורייתא)

על פי הגמ' הנ"ל מפרש הגר"א (סערת אליהו שמות כ, ח) את הפסוקים בעשרת הדברות, דכתיב זכור את יום השבת לקדשו, ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך, ויום השביעי שבת לה' אלקיך לא תעשה כל מלאכה וכו', והק' הגר"א למה הוזכר כאן עשיית מלאכה בששת הימים, וכי יש מצוה לעשות מלאכה כל השבוע. עוד הק' למה כתיב לא תעשה כל מלאכתך, היה מספיק לכתוב ועשית מלאכתך, ותי' שאם מקיים זכור את יום השבת, אז ששת ימים תעשה כל המלאכה ולא רק כדי חייו לאותו יום, ואז בשבת לא יעשה כל מלאכה, אבל אם שכח השבת אז אינו מותר לו לעשות כל מלאכתו אלא כדי חייו, וגם בשבת אינו שובת מכל המלאכה שחייב לפקח נפשו.

בספר פרשת דרכים (דרוש כג) מביא בשם אביו לפרש דברי הוזה"ק (רעיא מהימנא כרך ג פרשת קורח דף קעט עמוד ב) וז"ל שמרו דא שכינתא דנטרא לאינן דשמרי שבתות וימים טובים, דבגין כך לא זזה שכינה מישראל בכל שבתות ויו"ט ואפי' בשבתות (ס"א ביומי) דחול, ותמהו המפרשים מה זה שבתות דחול, ומפרש הפרש"ד דמירי במי ששכח מתי שבת שהדין הוא ששובת שבעה ימים ושובת, אע"פ שאינו שבת.

ספק ברכות להקל

הק' הריטב"א היאך יאמר ברכות על הספק, דכי אמרינן ספק ברכה בדאורייתא חוזר, כשהוא יודע שהוא חייב בברכה ודאי אלא שהוא מסופק אם ברך ואם לאו, אבל כאן אינו יודע כלל אם הוא חייב. ותי' דספק ברכה לבטלה איסורא דרבנן הוא, א"נ בלא ברכה קאמר, אבל הראשון נראה יותר נכון בפירוש לשון הגמרא.

במה שנוקט הריטב"א שהיכא שמסופק אם קיים מצוה שהוא מה"ת ששפיר מברך עליו, במש"ב (סז, א) כתב שהיכא שמחוייב לעשות מצוה מספק פסקינן לעיל (יז, ב) לענין טומטום במצות ציצית, וביו"ד (רסה, ג) לענין מילה באנדרוגינוס, דלא יברך על המצוה, כי הברכות הם דרבנן וספיקא לקולא. אך יש פוסקים שמחלקין בין היכא שהספק הוא אם מחוייב כלל בהמצוה, ובין היכא שמחוייב אלא שאינו יודע אם עשה המצוה, דאז צריך לברך עליה ג"כ, ולפי"ז לולב או שופר ביום א' היכא דמספקא ליה אם כבר עשה המצוה צריך לעשותה בברכה, וכתב הפמ"ג דמכס"מ בשם הרשב"א, וממג"א (תקפה, ג) בשם הריב"ש מוכח דלא ס"ל לחילוק זה, אלא תמיד בלי ברכה. וגם מהגר"א בסי' זה מוכח דלא ס"ל לחילוק זה.

והעירו שלדעת הרמב"ם (ברכות א, טו) שכל המברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים לשוא, א"כ לדבריו הדרא קושיא לדוכתיה למה יכול לברך על הקידוש. ובספר מור וקציעה (סי' שמד) כתב וז"ל כך כח חכמים יפה, לקבוע ברכה מפני הספק ואינה לבטלה, ויותר מזה עשו ביו"ט שני של גלויות, אע"ג דלאו ספקא הוא דהא בקיין בקביעא דירחא, וכאן הוא ספק ממש, אפשר שפוגע בשבת האמיתי, ומסיים דעדיין צ"ע.

נוסח התפילה

כעין דבריו מצינו בפרמ"ג (שם במשב"ז) וז"ל והוי יודע, דבאותו יום מתפלל שבת כדינו, וכן הוא ברמב"ם (שבת ב, כב) ומקדש שביעי ומברך בו ברכות היום ומבדיל במוצאי שבת. ומציין למג"א (רטו),

ו) שדן במחלוקת תוס' והרמב"ם האם ברכה לבטלה הוי איסור דאורייתא או אינו אלא מדרבנן, וכתב הפרמ"ג דכאן הוה ברכה הצריכה, כי כן תקנו חז"ל.

וראיתי מאמר מבעל חבצלת השרון שמוכיח מדברי הפרמ"ג שחז"ל תקנו שיש כאן שבת ודאי מדבריהם, ויהיה נ"מ אם שכח לומר רצה בברכה"מ שחייב לחזור ולברך.

מדברי הפרמ"ג משמע שגם מתפלל תפילת מוסף, אבל בספר כף החיים (שמד, ה) כתב שיש לו להתפלל תפילת שבת רק בג' תפילות ולא במוסף. יעו"ש שדן לומר שהיות ולפעמים אין לו יין או פת, ויוצא ידי חובת קידוש בתפלה, לכן לכו"ע יש לו להתפלל נוסח תפילת שבת מדין לא פלוג, משא"כ לענין תפילת מוסף. ועי' בריטב"א (שבת סט, ב) שאם אין לו פת מקדש ומבדיל בתפלה כמו שאנו עושים ביום הכפורים שאין קדוש אלא בתפלה, ואפילו כשחל להיות בשבת. [דרך אגב מבואר בריטב"א שיש חיוב קידוש ביה"כ שחל להיות בשבת, ויוצא בתפילה, הארכנו בזה במקו"א ואכמ"ל].

אזלינן בתר רובא

בספר קו"ש (ביצה אות ט) הקשה למה לא יתחייב בכל יום לקדש ולהבדיל מספיקא דאורייתא, ולהסוברין דהבדלה דרבנן, יתחייב עכ"פ לקדש. ותי' דמהירושלמי (פ' כלל גדול) משמע דהא דאסור במלאכה בכל יום הוא מדרבנן, דמדאורייתא אזלינן בתר רובא.

כל קבוע כמחצה על מחצה

אבל אין זה כ"כ פשוט דבנ"ד אזלינן בתר רוב, דיעויין במג"א (שמד, א) על הא דנפסק שם שאסור לו לעשות מלאכה, שהק' דרוב ימים הם חול. ותי' דמקרי קבוע, ר"ל דהא דאזלינן בתר רוב אינו אלא היכא דפריש מהרוב, אבל כאן מקרי שהספק הוא במקום קביעתו, ולא אזלינן בתר רוב. [ובפרמ"ג (א"א ס"ק א) הבין קושיית המג"א דליבטל ברוב כמו שכתוב בשו"ע (יו"ד קט, א) דיבש ביבש דצריך להשליך אחד רק ממדות חסידות. וכן מצאתי בשו"ת חת"ס (ח"א סי' קעח) שכ' וז"ל, רוצה לומר יתבטל יום השבת ברוב הימים ויהיו מותרים במלאכה. אבל צ"ע א"כ מה תי' המג"א דהוי קבוע, אלא ע"כ שאין כוונתו לדין ביטול ברוב אלא לדין הלך אחר הרוב, וצ"ע.] (ועי' לקמן שהבאנו שהביאה"ל הבין בדעת המג"א שאין כאן אלא קבוע מדרבנן, וצ"ע.)

וכתב הפרמ"ג דלדחך תירוץ בתוס' (זבחים עא, א) בנשרפין שנתערבו בנסקלין דהיכא דוודאי עושין שלא כדין אין הולכין בתר רובא, א"כ אתי שפיר כפשטא, ר"ל דכאן אם גלך בתר רוב אז לא ישמור שבת כלל.

ובספר יחוסי תנאים ואוראים (ערך חייא בר רב) הביא שנשאל מהרב ברוך ברב יצחק מרינקשפורג אי מה"ת מותר דאזלינן בתר רובא, או דאמרין כל קבוע כמחצה על מחצה. ואע"פ שאינו ידוע לו איזה יום הוא שבת, אבל ידועה לאחרים, כהא דמבואר (כתובות טו, ב) בתינוקת שנאנסה ולא יודעים אם לפסול, אז אם הלכה לביתו אסורה דהוי קבוע, אע"פ שהיא לא יודעת אם פסול הוא אבל בני העיר יודעים.

והשיב דאינו דומה לההיא דכתובות דשם היה אפשר לשאול, משא"כ כאן. עוד כתב דלא שייך רוב אלא אם הרוב והמיעוט נמצאים כאן, כמו בב"ד דכתיב אחרי רבים להטות, אבל בנ"ד אין שאר הימים נמצאים שנאמר אזלינן בתר רובא.

כל אחד עם השבת שלו

בשו"ת רדב"ז (ח"א סי' עו) נשאל למה כל העולם אינו שומר שבת בזמן שהיא שבת בא"י דשם שמר הקב"ה את השבת במעשה בראשית. והשיב דשבת נמסרה לכל אחד מישראל, שנאמר כי אות היא ביני וביניכם, וכמו שאות הברית הוא לכל א' וא' כן השבת נמסר לכל א' וא'. וכיון שהשבת נמסר לכל א', בכל מקום שהוא מונה ששה ימים ובסוף הששה עושה שבת שהוא זכר למעשה בראשית. ועי"ש דע"כ צ"ל כן דאלת"ה אפילו בארץ ישראל יש חילוק קצת, אלא מאי אית לן למימר כי השבת ניתן לכל אחד כפי מקומו אשר הוא דר בו, לפי שכבר נשלמו במקומו ששה הקפים שלמים ונכנס השביעי לקודם קודם ולמאוחר מאוחר.

וכתב שגדולה מזו אמרו המהלך במדבר ואינו יודע מתי הוא השבת, שמונה ו' ימים מיום שטעה ומקדש שביעי ומברך בו ברכת היום ומבדיל במוצאי שבת. ואעפ"י שאינו עושה בכל יום אלא כדי חייו, ה"מ מפני שהוא ספק שמא הוא שבת לכל בני אותו המחוז אשר הוא בו, וחל עליו איסור שבת. א"נ משום דאם הוא שבת הרי יש בו איסור שבת לכל בני העולם, שאין חילוק בין השוכנים בקצה המזרח לשוכנים בקצה

המערב אלא י"ב שעות או פחות, ונמצא שזה עושה מלאכה בזמן שהוא שבת לכל. מ"מ למדנו מדחייבוהו לקדש שביעי משמע דלכל אחד נמסר לעשות זכר למעשה בראשית כל חד וחד כי אתריה.

עוד הביא ראייה שאחר שהגיע לישוב וידע שטעה ועשה מלאכה בשבת לא חייבוהו להביא קרבן לא חטאת ולא אשם ולא וידוי, משמע שקיים מצות שבת. [ותמה עליו הגר"י ענגיל בגליוני הש"ס דמה שייכות קרבן כאן, הרי אין כאן שגגה וקרבן אינו בא אלא על השוגג]. עוד ראייה מהא דאמרינן עכו"ם ששבת חייב מיתה, ולא דוקא יום השבת אלא שקבע לו יום א' לשבות בו, משמע שכל מי שעושה מלאכה ששה ושובת יום א' סוף סוף שובת נקרא. עוד הביא ראייה שהרי השבת ניתן במרה, וממרה לא"י יש קצת חילוק שהרי מרה לדרום וא"י לצפון, נמצא שלא היה השבת מצומצם בין מרה לא"י, אלא שהקב"ה צוה את השבת לישראל לכל אחד מהם בכל מקום שימצאו, שהרי גלוי וידוע לפנינו שעתידין בניו לגלות לכל הארצות ויהיה ביניהם מרחק גדול. ולפי דברי הרדב"ז אין כאן שמירת שבת כזכר בעלמא אלא שמירת שבת אמיתי, וזה דבר נפלא!

וכן מבואר ברבינו בחיי (במדבר טו, לב) עה"פ ויהיו בני ישראל במדבר, שמפרש בכמה דרכים למה נקט בפרשת המקושש שהיו במדבר, וז"ל עוד אפשר לומר שיכלול עוד מה שהזכיר המדבר בחטא המקושש, לרמוז על כל מי שהולך במדבר בדרך רחוקה ואינו יודע איזה יום הוא, שחייב לשמור את השבת ואינו רשאי להפטר בכך, כיצד יעשה מונה ושובת יום אחד כמו שהזכירו רז"ל (שבת סט, ב). והטעם בזה על דרך האמת לפי שכל אחד ואחד מן השבעה היא שבת, שהרי בששת ימי בראשית כל השבעה פעלו ושבחו, וכאשר באה שבת ופעלה פעולתה המנוחה והתענוג, אז שבתו כלן בפעולתם, ואז היתה מנוחה לכלן גם לעצמה. ואע"פ שישראל במדבר היו מכוונים הימים והשנים על פי חשבון ואי אפשר להם לטעות, רמז לך הכתוב על כל מי שהולך בדרך ואינו יודע באיזה יום שבת **שהוא חייב מיתה אם לא ישמור את השבת אפילו במדבר.**

למה עבד עברי יוצאת בשש ואינו יוצא בשמיטה

ובספר גליוני הש"ס כ' שגם מדברי המגיד מישירים (פרשת משפטים) מבואר שהשבת שנוהג הוי מעיקר הדין ולא רק כדי שלא תשתכח תורת שבת, שהק' למה עבד עברי יוצאת בשנה שביעית מאחר שאין השמיטה מוציאתו. ותי' דסוד הענין תלוי במה שאמרו חז"ל המהלך במדבר ואינו יודע אימתי הוא שבת, מונה ששה ימים ושובת וכן לעולם, **מפני שכל שביעי הוא שבת כי כל הספירות שבת הן**, וכן הענין בזה.

ולפי דבריהם לכאורה פשוט שאסור ללבוש תפילין ביום השבת (שלו), ודלא כמש"כ הביאה"ל כדלהלן.

הנחת תפילין

כתב הביאה"ל (שמד, א ד"ה אפילו ביום) שחייב להניח תפילין אפילו ביום שקבע עצמו לשבת, דהא רוב הימים הם ימי חול וצריך ללכת אחר הרוב, ומה שעושה קידוש הוא רק לזכרון בעלמא כדפירש רש"י. ומה שאסור במלאכה בכל יום (ולא אמרינן ניזיל בתר רוב) משום דעשאוהו רבנן קבוע. ואפילו אם נאמר דיום זה של שבת הוא בכלל קבוע גמור מדאורייתא, והוי כמחצה על מחצה, מ"מ מידי ספיקא דאורייתא לא נפקא. ואפילו לדעת המ"א דס"ל דיום שביעי אסור אפילו בשבותין כמו ביום טוב שני, זהו רק לחומרא אבל לא לקולא. ואף דביו"ט שני פטור גם מתפילין, התם שאני דעיקר התקנה נתקן לכל ישראל כדי שלא יבואו לחילול יום טוב, ועשאוהו כיו"ט גמור כדי שלא יבואו לזלזל בו, ויש כח ביד רבנן לעקור דבר מה"ת בשב ואל תעשה, משא"כ בזה ששכח יום שבת, לא עשאו רבנן כלל תקנה אצלו לעקור המצות דאורייתא ששייך על ימות החול. ולפי הרדב"ז ורבינו בחיי שיש כאן שבת מה"ת פשוט שאין לו להניח תפילין. וכן יש להסתפק לפי הפרמ"ג שתקנו שבת מדבריהם, דלכאורה הוי כמו יו"ט שני של גלויות שעקרו חיוב תפילין.

שבת כאות

עוד סברא כתב הביה"ל לחייבו בתפילין, שהרי הא דשבת פטור בתפילין הוא מפני שהם עצמם אות (עירובין צו, א), וא"כ זה שעושה בו מלאכה לפרנסתו אין בו היכר ואות של שבת, דלא מסתבר לומר דבקידוש לבד הוא ההיכר, דהא עיקר האות הוא דהקב"ה שבת ממלאכתו ביום השביעי והוא ג"כ שובת. ואין לומר דא"כ כל חולה שיש בו סכנה שמותר לחלל שבת יהיה חייב בתפילין, זה אינו משום שהוא שובת בשאר עניני מלאכות שאין תועלת לו לרפואתו, ושייך בו שם אות, אבל א"כ גם בענינו הרי לא

הותר לו כי אם המלאכה שצריך לו להרויח לפרנסתו כדי שלא ימות במדבר ברעב, אלא דשם הוא אות והיכר מה שבכל יום הוא מותר בכל מלאכות לעשותן והיום אסור, משא"כ בזה ששוא אצלו יום שביעי זה לכל הימים, דבכל יום אינו מותר בשום מלאכה. וגם אפשר דשם הוא אות במה שכל ישראל שובתים באותו יום, משא"כ בזה.

עוד הוכיח שחייב להניח תפילין, דאלת"ה למה לא תירץ הגמרא דמנכר שהוא שבת במה שאינו מניח תפילין, וראיתי שאפשר לדחות הראיה, דהטעם שנקט ההיכר של קידוש הוא משום דשייך גם בנשים.

תרתי דסתרי

אמנם מסיק הביה"ל שבשעת התפלה של שבת לא יניח התפילין, כדי שלא יהיה תרתי דסתרי.

ובשו"ת דובב מישרים (ח"ב סי' יח) העיר השואל דביומא דעושה אותו לשבת בקידוש והבדלה יש להסתפק אם מותר לברך על הנחת תפילין משום דהוי כתרתי דסתרי, ומציין לו הדו"מ לעיין בט"ז (סי' תרסח, א) ובמג"א (סי' תפט, א) דרק במברך על כוס אחד חיישינן לתרתי דסתרי, כוונתו למה שכתב המ"א ליישב קושיית הכס"מ (פ"ו דסוכה) היאך מברכין על הספירה ביו"ט שני ולא חיישינן לזילותא דיו"ט, דהא מה"ט לא מברכין על הסוכה בשמיני, ותי' דהתם אומר על הכוס את יום שמיני עצרת הזה, ואם יברך על הסוכה סתרי אהדדי, משא"כ כאן.

תפילין בשבת

בגמ' (מנחות לו, ב) יש כמה מקורות להא דאין מניחין תפילין בשבת, מקור אחד מהא דכתיב ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה, ימים ולא לילות, מימים ולא כל ימים, פרט לשבתות וימים טובים, ור' עקיבא לומד את זה מהא דכתיב והיה לאות על ירך ולטוטפת בין עיניך, מי שצריכין אות יצאו שבתות וימים טובים שהן גופן אות.

אות יציאת מצרים

ובספר הרוקח (הלכות שבת סימן ל) הק' מאי טעמא יהא חייב בחול הרי יש אות ממילה, דכתיב ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית, ותי' דאות המילה לא מקרי אות, דבעינן אות מיציאת מצרים, ושבת ותפילין אות יציאת מצרים הוי, ולא עבדינן אות על אות.

שני עדים

ועי' בסמ"ג (עשין סימן ג) שכתב וז"ל ועוד דרשתי להם כי משש מאות ושלוש עשרה מצות שנצטוו לישראל אין לך שום מצוה שתהא אות ועדות כי אם שלש מצות, והם מילה ושבת ותפילין שנכתב בשלשתן אות, והם שלשתן אות ועדות לישראל שהם עבדים להקב"ה, ועל פי שנים עדים יקום דבר, כל אחד מישראל אינו יהודי שלם אלא אם כן יש לו שני עדים שהוא יהודי, הלכך בשבת (ויו"ט שנקרא שבת) שנקרא אות, פטור אדם מלהניח תפילין כי די שיש לו שני עדים שהוא יהודי, עדות שבת ועדות מילה. אבל בחול חייב כל אדם להניח תפילין כדי שיהא לו שני עדים, אות תפילין עם אות המילה. וכל מי שאינו מניח תפילין אין לו כי אם עד אחד שהוא יהודי, ולכך חשבו כמנודה לשמים בפרק ערבי פסחים (ק"ג, ב). כדבריו כתוב גם בספר אבודרהם (ברכות השחר) עי"ש.

מתו אחיו מחמת מילה

ועי' בפרמ"ג (משב"ז סי' כט) שאפילו לפי הלבוש ואבודרהם ערל שמתו אחיו מחמת מילה, פטורים להניח תפילין בשבת ויו"ט, אע"פ שאין לו אלא אות אחד, דאזלינן בתר רובא דעלמא. וכתב דשוב האיר ה' עיניו וראה בפסקי מהרא"י (תרוה"ד ח"ב סי' ק"ח) שכתב לטעם הסמ"ג (עשין כב) מכח שני עדים, מי שמתו אחיו מחמת מילה יניח תפילין בשבת, וכתב שם נראה דאין לחלק. וז"ל התרה"ד לפי טעם סמ"ג מכח שני עדים, מי שמתו אחיו מחמת מילה יניח תפילין בשבת. **נראה דאין לחלק כלל בשביל טעם זה, דמפרש סמ"ג דרך אגדה בעלמא ולא מחלקינן משום אותו טעם,** כי הא דאמרינן (נדה לא, ב) אמרה תורה מילה לשמנה פרש"י אבל לא לשבעה, ומפרש הטעם שלא יהיו הכל שמחים ואביו ואמו עצבים, פי' שהן אסורין בתשמיש המטה, ולפי זה אם ילדה בזוב שצריכה ז' נקיים לאחר שבעת ימי לידה, וכי ס"ד **שיהא הבן נימול לארבע עשר וכאלה רבות בתלמוד.**

יהודי מקרי מהול

בש"ת רדב"ז (חלק ו סימן ב אלפים שלד) ג"כ נשאל על ערל שמתו אחיו מחמת מילה אם חייב להניח תפילין בשבת, שהרי אין לו אות בעצמו, והשיב שאע"פ שאין לו אות בעצמו, בעל אות הוא, אלא שמצד סכנתו ואונסו נתבטל ממנו האות, אבל לעולם מצווה ועומד הוא. תדע שהנודר מן הערלים מותר בערלי ישראל, שכל העכו"ם ערלים וכל בית ישראל ערלי לב, הרי שערלי ישראל לא נקרא ערלים, ויש להם אות ברית, ושאינו קרבן פסח דגלי קרא דכתיב וכל ערל לא יאכל בו, ולא היה כדאי לבא בכתב. ואפילו שלא היה מן הדין לא היה לו להניחם שלא לפרסם לכל שהוא ערל.

הברכ"י (או"ח סי' לא, ב) העיר עליו שאע"פ שאינו נקרא ערל, אבל גם אינו נקרא נימול, ואף שהוא נקרא נימול בכח, כיון שאינו בפועל אכתי יש מקום לפקפק דיני תפילין בשבת. ומ"ש הרדב"ז שאין לו להניחם שלא לפרסם שהוא ערל, יש לדחות קצת דיניהם בצנעא מיהא.

עוד כתב שאפילו בחול זה שהוא ערל אין לו אלא אות אחת, והם התפילין, וכמעשו בחול כך מעשהו בשבת, ואיכא סהדא רבה שבת קדש, ועד הן בה, ומה ראה זו דבשבת רוצה להיות לו שני האותות מאחר דכל הימים אין לו אלא אות אחת, והם התפילין.

ומביא שבספר מחזה אברהם כתב שבאמת מי שמתו אחיו מחמת מילה חייב ללבוש תפילין בשבת.

חידת הגר"ח ק לבחורי ב"מ

היה תקופה שבחזר בר מצוה שהגיע למרן הגר"ח קניבסקי שליט"א להתברך, היה שואלו חידה איך יתכן מי שחייב ללבוש תפילין בשבת, והתשובה היתה שמי שמתו אחיו מחמת מילה שאין לו את האות של מילה חייב בתפילין, אבל להנ"ל אין זה להלכה. (כמדומני שהיה מצטט דברי התרה"ד כמקור)

ברכה על תפילין

בש"ת דובב מישורים (ח"ב סי' יח) נשאל האם בכל יום שמניח תפילין מותר לו לברך עליהם, או"ד שאין לו לברך משום חשש ברכה לבטלה דדילמא הוא שבת.

ספק ברכות במקום שיש רוב או ס"ס

והשיב דאע"ג דקי"ל (או"ח סי' רט, ג) ספק ברכות להקל, אבל מבואר בשו"ע (או"ח סי' תפט, ח) שאע"פ שאם שכח לספור יום אחד סופר בשאר ימים בלא ברכה, משום דמספקא לן אי הלכה כשיטת הבה"ג דבעינן תמימות, מ"מ אי מסופק הוא אם דילג יום אחד, חייב לברך בשאר ימים משום דהוי ספק ספיקא, ספק אם דילג וספק דדילמא לא בעינן תמימות, אלמא דבספק ספיקא לחיוב ליכא חשש ברכה לבטלה, והכא נמי כיון דרוב הימים הם חול ואולינן בתר רוב, שפיר מותר לברך וליכא חשש ברכה לבטלה, דרוב לא גרע מספק ספיקא, וכיון דבספק ספיקא מותר לברך כן גם ברוב לחיוב מותר לברך. אבל יש להעיר על דבריו ממה שהביא המש"ב (סי' רטו ס"ק כ) בשם החיי אדם (כלל ה) שאפילו היכא שיש ספק ספיקא להצריך ברכה, כגון ספק אכל כזית או לא, ואת"ל לא אכל שמא הלכה דעל בריה אפילו פחות מכזית מברכין, אפ"ה ספיקו להקל ולא יברך. וההיא דספירת העומר צ"ל שמעיקר הדין קי"ל כשיטת הראשונים החולקים על הבה"ג וס"ל שמי ששכח לילה אחד יכול להמשיך בספירתו, אלא דחוששין להבה"ג, ולכן אם יש עוד צירוף להקל נוהגים לברך.

מים שאין בהם סוף

ועי"ש שמביא משו"ת מהר"ם מיינץ (סימן ט"ו) ראה נפלאה דעל הרוב מותר לברך, מההיא דאמרינן (יבמות קכא, ב) דההוא דהוה קאמר ואזיל מאן איכא בי חסא טבע חסא, ואמר רב נחמן האלקים (לשון שבועה) אכלו כוורי (דגים) לחסא, ואף על גב דלהלכה פסקין דבמים שאין להם סוף אשתו אסורה משום דחיישינן למיעוטא, וביאר המרדכי דעל הרוב מותר לישבע, וא"כ הכא נמי לענין חשש ברכה לבטלה דהוא משום לאו דלא תשא, כמבואר בברכות (לג, א), מותר לברך היכא דרוב הוא לחיוב.

רוב עדיף מחזקה

עוד כתב שאע"ג דמבואר בט"ז (או"ח ח, ח) דלא סמכינן אחזקה לענין ברכה, ולכן כתוב (או"ח ח, ט) שקודם שיברך יעיין בחוטי הציצית אם הם כשרים, כדי שלא יברך לבטלה, דרך משום הברכה לא סמכינן אחזקה, אבל מצד לבישת בגד של ד' כנפות בלי ציצית לא חיישינן. מ"מ רוב עדיף מחזקה, וגם דהט"ז מיירי רק באפשר לברורי.

שבת בקוטב הצפוני

בספר מור וקציעה (סימן שמד) מסופק איך ינהגו היושבים או נוסעים במדינות הסמוכות לקוטב, שלפי רוב הקורבה מתאריך היום, יש שיהיה חודש או שני חדשים יום אחד, עד שימצא מקום יתאריך היום חצי שנה, וכן הלילה חצי שנה, ותחת הקוטב לא יש יום ולילה כלל אלא כל השנה כולה הוא בין השמשות שם, לפי שאין באותו מקום עלית ושקיעת השמש, כי המשוה הוא אופקם, א"כ כיצד יעשו שם שבת. ומסיק שיש למנות שם שבעה ימים שוים של כ"ד שעות שוות שלנו, ומחשב מיום שהגיע לשם, מונה הימים בשעות, ומקדש שביעי, כדרך ההולך במדבר.

אסטרונוט

הפוסקים דנו על אסטרונוט הנמצא בחלל, וסובב כדור הארץ כל דקה וחצי, מה יעשה לענין שבת ושאר מצוות התלוים בזמן, כגון זמני תפילה וכו'. וראיתי בקובץ אור ישראל בשם בעל נטעי גבריאל שפסק על פי המו"ק (הנ"ל) שימנה כל כ"ד שעות ליום, ואחר ז' "ימים" ישמור שבת.